

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrť leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrť leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

~ V Ljubljani v sredo 25. novembra 1863. ~

Gospodarske stvari.

Letni zbor kmetijske družbe krajske.

Letošnji zbor, ki so ga s svojo nazočnostjo počastili Njih ekselencija c. kr. deželni poglavar gospod baron Schloissnigg, in ktereга se je vdeležilo okoli 50 udov, je bil v sredo 19. t. m. Prišlo je tudi nekoliko naših kmetijskih gospodarjev in učiteljev, ki so bili vsi povabljeni, naj pridejo po svetinje in častne pisma, ktere so jim bile priznane o razstavi ljubljanski.

Družbini predsednik gosp. Fid. Terpine prijazno pozdravlja zbor z ogovorom, v katerem se z veseljem spominja naše razstave mesca oktobra, ktera je pokazala v razpostavljenih pridelkih in izdelkih, da tudi naša dežela napreduje, in dostavlja, da tudi v izložbi hamburški so bili kranjski pridelki s pohvalo sprejeti. Gosp. predsednik se zahvaljuje podružnicam in udom kmetijske družbe, ki pomagajo, da tudi kmetijstvo si je na svoje čelo zapisalo naprej! zahvaljuje se dežel-nemu zakladu, da je družbi na pomoč z dnarno podporo, — zahvaljuje se c. kr. deželni vladi, da jo podpira v svojih podvzetjih, — z največjo zahvalo pa se govornik obrača do Gospoda nad nami, ki je letos tako milostljivo blagoslovil deželico našo. — Kmetijstvo je imenitna stvar — nadaljuje govornik, — mati zemlja s kmetijstvom je glavni steber državam, zakaj vse se suče okoli tega, kar nam mati ta donaša. Obrtnija je hčerka kmetijstva. Kmetijstvo daje ji surove pridelke, ktere ona izdeluje v živež, obleko in druge potrebe. Zato, kmetovavci, spoštujte obrtnijstvo! Kdo bi bil še pred 20 leti verjel, da je mogoče, da moremo izhajati brez sladkora (cukra), ki so ga nam čez morje vozili v Evropo? In lejte! samo v deželah colnega zdruštva se je letos pridelalo okoli 3 milijone in 250.000 centov sladkora iz pese. Tudi krajska dežela utegne kadaj toliko sladkorne pese pridelati, da bi, kolikor potrebu-jemo sladkora, ga mogli iz pese narediti — zlasti na mahu našem, kteri je v letošnji razstavi lepo pokazal, kako lepi in bogati so njegovi pridelki. Govor svoj pa sklepa gosp. predsednik s klicem na slavo Njih Velič. cesarju Francu Jožefu, ki je dovoliti blagovolil, da se popolnoma dovrši osušenje močirja in se mu tako še večja rodovitnost odpre. Zbor je trikrat ponavljal slava-klice Njih Veličanstvu.

Potem so se začele razprave današnjega zbora.

Gospod A. Brus, tajnika pripomočnik, je ob kratkem izmed 453 razdelkov naznanil važnejše opravi-la, ki jih je družbini odbor dovršil preteklo leto. Vi-dilo se je iz tega, da je bil odbor marljiv, in da je tudi mnogo vprašanj rešil, ktere so mu sl. deželna vlada in druge oblasti v odgovor poslale.

Iz teh opravil omenimo tukaj le ene same, ker o

njem niso še govorile „Novice“, namreč to, da po višem ukazu, kakor v drugih deželah, je tudi c. kr. deželna vlada vprašala našo družbo: kaj je 1) krivo, da reja goveje živine ne napreduje, kakor bi imela, in 2) kako da bi se dala na bolje spraviti. Odbor je odgovoril vladi na 1. vprašanje to-le: Kmetijstva naše so tako na drobno razkošene, da gospodarji nimajo dosti prostora, da bi obilo klaje na polji pridelovali; seno-žeti naše so večidel zlo zanemarjene: travica mora rasti kakor sama more; še veliko zemlje leži tako rekoč prazne po občinskih spašnikih (gmajnah); mlada in odrasla živina se večidel slabo glešta; hlevi so slabi in nezdravi; premlada živina se rabi za pleme, sploh v živinoreji in v gospodarstvu niso ljudje podučeni kakor je treba, ker v ljudskih šolah na kmetih ne dobiva mladina primerneга poduka v kmetijstvu. Da se vsem tem napakam v okom pride, nasvetuje odbor: Ljudske naše šole naj se od konca do kraja prenarede in naj se skrbí, da mladina v teh šolah prejme dober kos nji primerneга nauka, s kterim si pozneje more pridobivati potrebnih vednost; — naj se napravijo male šole za kmetijstvo, pa se jim dodeli dnarna pripomoč, ki je potrebujejo; postava naj se dá, da vsaka soseska (občina) mora imeti svojega bika za pleme, enega za 100 krav, ako se živina redí v hlevi, — za 80 krav, ako hodi na pašo; bik za pleme pa mora po izvedenih možéh ogledan biti, in še le tedaj, ako je za pleme sposoben spoznan, naj se mu, prav tako kakor žebcem, dá dovoljenje (licencija) za spu-šanje; premije naj se v vsakem kantonu delijo telicam in bikom med 2. in 3. letom, in sicer premije po 15, 10 in 5 tolarjev, pa proti temu, da telica se mora ohraniti za rejo, bik pa saj dve leti se rabiti za pleme; gmajne, ki se razdelijo med svoje lastnike in so se predelale v senožeti ali njive, naj so skozi 10 let brez zemljišnega davka. (Dal. prih.)

Zakaj se mora kmetovavec dandanašnji več učiti in mora več vediti kakor nekdej.

(Konec.)

Oči si mora zatisniti, kdor ne vidi, koliko je tudi kmetijstvu pomagalo tisto znanstvo, ki ga kemijo ime-nujemo. In kdo se more ravno tej imenitni vednosti odtegniti, ktera nam pojasnuje, kar je nekdej skrito bilo, — ktera nam kaže, iz kakošnih delov je zemlja našega polja sestavljena, — kako na naših njivah dela gnoj, kteri je koristnejši za to ali to zemljo, za to ali uno rastlino, — ktera nam razodeva lastnosti živinske klaje, nam nje redivno moč odkriva, nas uči, kaj želodec dela, kadar prekuhuje, in kako pomagajo čeva in drugi deli, da iz klaje postaja kri, iz krvi mleko, meso, loj itd. Hočeš ali nočeš, ne moreš se odtegniti upljivu kemijske

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi polji. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrt leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

~ V Ljubljani v sredo 2. decembra 1863. ~

Gospodarske stvari.

Gospodarske skušnje.

* Slanina ali špeh odganja zajca od drevés. Med marsikterimi pripomočki je bilo nasvetovano, drevesca s kožo prekajene slanine ali špeha namazati, kateri pa ne sme ne osoljen ne s solitrom poštupan biti. Srenjski župan Šnajder, kateri se s posebnim uspehom s sadjorejo pečá, mi je zagotovil, da drevesca maže že dve leti s špehovo kožo, in da jih je zajca popolnoma obvaroval; začel je drevesca okoli vseh Svetih z omenjeno kožo mazati; in preteklo zimo se zajec ni nobenega drevesca dotaknil. Ravno tako sem tudi jez svoje drevesca po njegovem svetu mazal in jih zajca ohranil. Al kronberški vrtnarji in drugi sadjorejci trdijo, da jame drevesni lub ali tako imenovana skorja bolehati, če se s špehom maže, in drevo več ali manj v rasti zastaja. *) Ker sem se bal, da bi špehova mast drevescem res škodovala, sem mesca sušca vse tiste drevesca, ki so bile s špehovo kožo v jeseni namazane, dal s svečarskim lugom omiti. Srenjski župan Šnajder pa pravi, da ni na svojih drevescih, ki so bile s špehovo mastjo namazane, do zdaj še nikoli nobene škode ali bolehnosti zapazil.

„Pomol. Monatschr.“

* Šota dober gnoj, — pa kdaj in kako? Šoto (torf) cenijo angležki kmetovavci veliko bolj, kakor mi. Rabijo jo tako-le: Šote same na sebi, kakoršna je, Anglež veliko ne obraja; kakor hitro je pa s hlevnim gnojem pomešana, se spremeni v neizrečeno dober gnoj. To je prvi skusil lord Meadowbank. On je jemal, na primer, 1 funt hlevnega gnoja in ga je pomešal z 2 funtoma že suhe šote. Ceno tega mešanega gnoja, so, kakor Hodgos trdi, skušeni kmetovavci iz Šotlandije in Irlandije popolnoma potrdili. Kdor šote potrebuje, naj si je na močirji (mahu) v suhem vremenu nareže in naj jo pusti, da se pod milim nebom v kakih 14 dneh dobro presuši. Da šota, pomešana z gnojem, hitreje vrè, naj se od časa do časa nekoliko z gnojnico polije. Pa tudi sama suha šota se zná porabiti, da scavnico popije, namesti da bi se z gnojem mešanca delala. Dr. Sir dodaja na pol presušeni šotni in gnojni mešanci nekoliko košene moke. Le s polivanjem gnojnice se dá prav koristen kompost napraviti. Kjer pa šote ni, naj se iz gojzdov jemlje gnjile žagovine, ktera je ravno tako dobra kakor šota. — Angleži šoto tudi v oglje žgó, da se dá z večim pridom na polji porabiti. V ta namen se sežgana šota v precej debel

prah zdrobí in se med gnoj pomeša; to neizrečeno naglo rast pospeši. Samo krompirju in repi ne koristi dosti. Šotni pepél se z večim pridom rabi kakor gola šota ali pa šotno oglje. Imenitni šotni pepél, ki se iz Holandije dobiva, in ki je za detelišča posebno dober gnoj, se napravi iz zapaljene šote, ktera je gorša od naše le zato, ker ima precej morske soli v sebi. V Ardenih v Belgii, kjer šoto sploh žgejo, kmetovavci dobro vedó, da pepél iz šote na travnikih in deteljšcih veliko izdá; posebno radi in s posebnim pridom pa gnojé ohrovtu.

Letni zbor kmetijske družbe krajske.

(Dalje.)

V vrsti nasvetov družbinih podružnic ali posamnih udov je najpred gosp. Ambrož, mestni župan in odbornik kmet. družbe, bral gosp. Feuserjevo vprašanje: ali je komisija za osušenje močvirja, kakor je zdaj sestavljena, v stanu vse potrebne dela dovršiti? Gospod Ambrož, naštevši deležnike te komisije, pritrdi, da je dosihmal ta komisija dobro dovršila svojo nalogo, ker večidel obdelana zemlja na mahu je temu živa priča. Zná biti, ko bojo glavne dela za osušenje njegovo končane, da potem utegne kakošna druga sestava omenjene komisije potrebna biti. Ker pa ta razsodba ne spada v opravilstvo kmetijske družbe, naj se gosp. Feuserjeva interpelacija izroči dotični komisii. — Zbor je pritrdil ta nasvèt.

Dr. Bleiweis, družbini tajnik, je naznanjal potem nasvete družbinih podružnic. *) Podružnica novomeška (predstojnik preč. gospod prošt Arko) je naznanila veselo napredovanje murboreje na Dolenskem, in želi, naj se natisne imenik udov kmetijske družbe. Gosp. dr. Bleiweis omeni, da vsako leto se sicer ne more natisniti tak imenik, ker to bi preveč stroškov prizadevalo; pa da se natisne zopet to leto, kakor podružnica želi, bi bilo prav. Gosp. dr. Orel meni, da naj vsaka podružnica sestavi za svojo okolico tak imenik in ga pošlje glavnemu odboru, da se potem vredi splošni imenik, ker odbor ne vé od vsacega uda na deželi, ali se ni iz dežele preselil, ali umrl itd. Sklep je bil, naj se po kateri koli poti natisne imenik. — Poslednjič naznanja podružnica smrt g. Jožefa Dulerja, posestnika v Velikem Škerjančjem, ki je preteklo poletje umrl. Bil je rajnki izvrsten kmetijsk gospodar in eden najpripradnih udov in odbornikov podružnice novomeške.

*) Gosp. izvestnik v „Laib. Zeitg.“ se čudi, da le 4 podružnice so se oglasile s željami in nasveti, kakor da bi morala vsaka podružnica vsakemu zboru kaj razodeti. Želj po potrebnih rečéh za kmetijstvo je na kupe po deželi, al največ takih, ktere ne spadajo prav za prav v kolo kmetijske družbe, in zato jih ne naznanjajo podružnice, da se jim ne godí, kakor se je z marsiktero že zgodilo v deželnem in državnem zboru.

*) Prav bi bilo, da bi naši drevorejci to nasvetovano mažo, ktero sta tudi gosp. Lasnik in gosp. fajmošter Majnik v poslednjem zboru kmetijske družbe priporočala, v svojih drevesnih sadiščih poskusili in svoje skušnje po „Novicah“ na znanje dali.

On je bil prvi, ki je vpeljal pridelovanje rička (Lein-dotter) na Dolenskem. Zapustil je lepo premoženje, pa tudi svoje ime nepozabljivo ohranil s tem, da je 6000 fl. izporočil za stipendijo šolsko. — Na predlog dr. Blei-weisov, naj zbor z očitnim znamenjem počasti vrlega rojaka, se vzdigne vès zbor v dokaz očitnega spošto-
vanja.

Poddružnica metliška (predstojnik g. fužinski rav-natelj Homač v Gradacu) naznanja 4 nasvete. Prvič želi, naj bi se zoper govejo kugo ostrejšje ravnalo že na meji hrvaški in tudi po ces. gosposkah pri nas domá, da se ne trosi pošast po deželi, kakor se je po-slednji čas to zopet v Gradacu zgodilo po kozlih in ko-štrunih hrvaških; nemarni ljudje naj se ostrejšje kaznu-jejo, in celo škodo naj povrne, kdor po svoji krivici zanese bolezen; tudi komisije naj bojo dosti bolj pridne v svojih opravilih. Dr. Bleiweis se zahvaljuje najpred poddružnici, da je odkritosrčno spregovorila o važni zadevi in pravi potem: Nove postave zoper kužne bo-lezni je ministerstvo izdalo leta 1859; te postave so zdaj vodilo vsega ravnanja; v nekterih rečeh so te po-stave res prerahle, zato pa je tudi, gledé na veliko ne-varnost, v kateri se znajde krajnska dežela, stiskana od treh kužnih dežel (hrvaške, primorske, štajar-ske), prečastiti naš gospod c. k. deželni poglavar baron Schloissnigg, te postave poojstril, kjer je treba bilo, pa vendar nikoli dovolil, da bi ta ojstrost po nepotrebnem tako deleč segla, da bi še povikšala težavo zaprtije celih vasi itd. Če bi pa ne bili pri nas na Kranjskem tako skrbno ravnali, kako silno bi se bila že razširila kuga, katero smo večidel ustavili v vaséh, v katerih se je začela. Od 4. aprila letošnjega leta do 20. oktobra, ko je kuga prvokrat popolnoma potihnila, je bila v 25 vaséh v 8 kantonih, ktere so imele 2178 goved; zguba v vsem skupaj, kar jih je poginilo in pobitih bilo, je do 20. oktobra znesla 257, za ktere so lastniki še ve-čidel celo odškodovanje dobili ali dve tretjini ali saj tretjino. Nikakor nočem zagovarjati vseh komisij, da niso tu in tam prenemarne bile; al to pa tudi iz lastne skušnje vem, ker sem povsod bil — nadaljuje dr. Blei-weis — da nektore komisije zaslužijo veliko hvalo za svoje vrlo obnašanje. Predlagam tedaj sl. zboru: naj Njih ekscelencii deželnemu gosp. poglavarju svojo očitno zahvalo izreče za res neutrudljivo skrb o kugi, pa ga tudi prosi, da zaukaže svojim podložnim gosposkam pazljivo in krepko zatiranje kuge, ob svojem času pa na podlagi tukajšnjih skušinj naj predloži nasvete za poojstrenje dotičnih postav zoper kugo. Zbor soglasno pritrdi predlog doktorjev in se vstavši od svojih se-dežev zahvaljuje deželnemu gosp. poglavarju, kateri za-gotavlja, da je okrajnim gosposkam zaukazal največo skrb zoper to veliko nadlogo, — da pa želi, da bi tudi ljudstvo po udi družbinah z besedo prav živo pod-učeno bilo, da zvesto uboga, kar postave veleajo, sicer ni mogoče, da tudi najostrejši ukazi, gosposkam dani, zdatno pomagajo. — Zastran družega predloga pod-družničnega o asekuracijah živinskih je dr. Blei-weis obljubil, po dogovoru s svojim prijateljem doktor Röll-om, ravnateljem c. k. živinozdravnišnice dunajske, prihodnjemu zboru dotične nasvete sporočiti. Čudno je res, da povsod se spoznava potreba asekuracij ali takih družb, ktere zavarjujejo živino, to je, da se deležnikom povrne škoda, ako jim živina brez očitne njih krivice pogine. In vendar pri vsi ti očitni potrebi še nikjer v Avstrii ni take asekuracije! — Predlog zastran pre-naredbe ceste čez Gorjance, ker je cesta cesarska, se izroči c. k. deželni vladi. Polovica dohodkov pod-družničnih je bila poddružnici naklonjena.

(Dalje prihodnjič.)

Starinske stvari.

Razlaga imen na marberžkem slovensko-rimskem kamnu.

Spisal Davorin Terstenjak.

V steno cerkve poddružnice Šentil (Aegidius) imenovane blizo Marberga (Mahrenberg) na levem bregu Drave je vzdian rimsk kamen s sledečim napisom:

C. Julio Accisi filio

CISIACO et

DEVOGNATA ATI

ONIS filiae uxori

Florus et Valerius

fili et BROGIMARA filia

vivi fecerunt.

Že Muchar (*Gesch. der Steierrn. I. zv. rimski napisi pod besedo: Mahrenberg*) tega kamna omenuje. Napis je dobro ohranjen, samo poslednja črka v imenu Ac-cisi je že poškodovana. Accisus je latinsko ime, kakor: Cajus Julius, Florus in Valerius, vse druge so slovenske. „Accisus“ pomenja: obrezan; pri Livii najdeš: „accisae opes“, geschwächtes Vermögen, toraj se ime ujema s slovenskimi še zdaj živimi imeni: Obreza.

Cajus Julius, Accisov sin, je bil Cisiacus — Ciz-jančan. V marberžki okolici še sedaj nahajamo kraj Cizat ali tukaj z navadnim rhenizmom: Cinzat. Ime je brez dvombe nastalo po častji boginje staroslovenske: Cize — boginje rodivne zemlje, enake Cereri mam-mosae nekdanjih Rimljanov. Da so boginjo Cizo, Cico Slovani častili, potrjujejo: Knauth (*Prodrom. Misn. stran 296. 399.*) Falkenstein (*Prodrom. Antiquit. str. 72.*) in Wagner (*Gesch. von Salfeld, drugi zvezek str. 32.*) Devognata = Devoroda, je pol slovenska pol latinska beseda, od deva, virgo, Deva, Devana boginja nebeške svitlobe = Palladi - Atheni; gna-tus pri Lucreciji: sin, gnata, hči, od nascor, stareja oblika: gnascor, primeri staroslovenske imena: Ho-terod, Vitorod itd., toraj Devognata = Devo-roda = Devina hči. Tako sestavljenih slovensko-latinskih imen najdeš več, kakor: Ategnata, Busu-gnata itd.

Važno je ime Brogimara = severnoslov.: Bro-gimëra, Brogimira, iz brog in mar. Besedo mar, mër, mir sem že na drugem mestu razložil, primeri slov. marn = nemški mähre, in imena štajarskih občin: Vitomarci, Godemarci itd. Beseda po-menja, kar: slav, toraj Vitomar, Godemar = Vi-toslav, Godeslav.

Kaj pa pomenja brog? V sansk. najdemo breg, hüten, custodire, litevski: brag, Hüte, lužički: brož-nja, Scheune, litevski tudi: baragas, Dach, česki: brah, Hüte, irski: brúgh, Herrenhaus, primeri v latinščini (medii aevi) barache, Häuser von Stroh und Holz aufgebaut, worunter die Soldaten den Winter über im Felde bleiben. Beseda je toraj obče blago indoevropskih jezikov. Brogimara toraj pomenja: custodia clara. Na Štirskem še so rodbine: Brogar in Brožnik. V imenu Atio vidimo prestaro adjek-tivno obliko iz proetnične dôbe*), ktero je še ohra-nila bolgarščina, primeri: bogatio, slepio, nemio, ὁ πλοσιος, τιφλος, ἀλαλος, primeri še imenorenskega kralja Vocio, zaveznika Cesarovega. Atio v današnji ob-liko: Aci genitiv Acija, še so žive rodbine na Pohor-skem, tudi Inci, ktere na slovensko-rimskih kamnih

*) V članku: Atranti aug. sacr. sem omenil, da sufiks as se je samo še ohranil v osebnih imenih. Pozneje sem si spomnil na modras in modros, dalje na urbas; koreniko te besede najdeš malo doli pod opazko.